

Study of the Objects Related To Music Culture In The Archeological Museums In Turkey And Music Education In Museums

Ferda ÖZTÜRKⁱ, Ayşe ÇAKIR İLHANⁱⁱ

ABSTRACT. The main purpose of this study is to study the objects in the archeology museums in Turkey related to music in accordance with museums and music education. In the study, the answer to the questions of what kind of objects related to music there are and what the possibilities of music education are in the museums is tried to be found. The examples of the research in the archeology museums in Turkey are limited with the ones in Ankara, Çorum, İzmir, Antalya, Çanakkale and İstanbul and its music objects. The music related objects in Ankara Anatolian Civilization Museum; Çorum Museum, İzmir Archeology Museum, Antalya Museum, Çanakkale Museum and İstanbul Archeology Museum are examined according to their ages. Literature and storage scanning have been achieved for gathering the information of the research. Music objects and the data belonging to their own era reached in data analysis have been analyzed by being categorized. It is understood at the end of the research that the objects studied are belonged to the Neolithic, Calcholic, Bronze, Colony, Iron and Rome Ages.

Key words: Archeology Museum, Music Culture, Music Education, Museum Education

SUMMARY

Purpose and signifiante: This study has been achieved for the sake of studying the objects related to music in the archeological museums in Turkey according to the culture, art and music education and introducing the music education opportunities. In accordance with these investigations, education module and activities can be suggested in music education for 1-8 grades students. Each teacher, from all fields, to have a study about museums, can be provided with proper in-service education by museum experts and pedagogues.

Method: This is an ethnographic study related to literature analyzing in a storage scanning model. The music objects found in the museums mentioned are clarified via a method called 'International Instrument Classifying System' envisaged by Curt Sachs and Erich Moritz von Hornbostel.

Results: The archeological music objects in the archeology museums in Turkey are determined and classified in a cronological order. At the end of the classification, in Ankara Anatolian Civilization Museum 19 archeological music objects belonging to the Neolithic, Calcholic, Bronze, Colony, Iron and Rome Ages; in the İzmir Archeology Museum, 29 belonging to the Colony, Iron and Rome Ages; in Antalya Archeology Museum, 9 archeological music objects belonging to the Neolithic-Calcholic and Rome Ages; in Çorum Museum 4 archeological objects belonging to the Hittite Ages; in İstanbul Archeology Museum, 16 belonging to the Neolithic- Calcholic, Bronze Age, Hittite Age and Iron; in Çanakkale Museum, 6 belonging to Iron and Rome Ages, totally 83 works have been found.

Discussion and Conclusion: The planning of the music education studies with drama process including cognitive acquisition by using the music objects in archeology museums, which are important heritages for the music education process, is thought to make great contribution.

ⁱ Ph.D.c.Ferda ÖZTÜRK, Ankara University, The Faculty of Educational Sciences, ferdaoctr@yahoo.com

ⁱⁱ Prof.Dr.Ayşe Çakır İLHAN, Ankara University, The Faculty of Educational Sciences, Ayse.C.Ilhan@ankara.edu.tr

Türkiye’deki Arkeoloji Müzelerinde Müzik Kültürüne İlişkin Nesnelerin İncelenmesi ve Müzelerde Müzik Eğitimi

Ferda ÖZTÜRKİ, Ayşe ÇAKIR İLHANİ

ÖZ. Bu araştırmanın genel amacı, Türkiye’deki arkeoloji müzelerinde müzik kültürüne ilişkin nesnelerin müze ve müzik eğitimi bağlamında incelenmesidir. Bu genel amaç doğrultusunda araştırma kapsamındaki müzelerde, müzikle ilgili ne tür nesnelere bulunmaktadır ve müzelerde müzik eğitimi olanakları nelerdir ? sorularına yanıt aranmıştır. Araştırma, Türkiye’deki arkeoloji müzelerinden; Ankara, Çorum, İzmir, Antalya, Çanakkale, İstanbul’daki müzeler ve bu müzelerde yer alan müzik nesnelere ile sınırlıdır. Anadolu Medeniyetleri Müzesi, İstanbul ve İzmir Arkeoloji Müzeleri, Antalya, Çanakkale ve Çorum Müzelerindeki müzik nesnelere çağlara göre ele alınarak incelenmiştir. Araştırmanın verilerinin toplanması amacıyla, literatür ve envanter taraması yapılmıştır. Ulaşılan müzik nesnelere, özelliklerine ve çağlarına göre sınıflandırılarak değerlendirilmiştir. Bu müzelerde Neolitik-Kalkolitik, Tunç, Hitit, Demir ve Roma Çağlarına ait müzik nesnelere olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Arkeoloji Müzesi, Müzik Kültürü, Müzik Eğitimi, Müze Eğitimi.

GİRİŞ

Kültürel oluşum içinde, insanın kültürel bir varlık oluşunda önemli bir etken olan müzik, insanlık tarihi boyunca kendini göstermektedir. İnsanın kültürel evrimi, yaşantılara dayalı deneyim kazanma ve aktarma, alet, araç- gereç yapma, kullanma ve geliştirme, dil geliştirme ve dili etkin kullanma ve bütün bunları biriktirme ve bu konuda sağladığı birikimi koruma ve aktarma yolu ile biçimlenmektedir. Bu biçimlenme, insanın müziksel ve müzik eğitimsel evrimi için de geçerlidir. Kültürel evrim olgusu, çeşitli kültürel süreçler yoluyla gerçekleşen kültürel oluşum- gelişim ve dönüşümlerle kendini belli etmektedir. Müzik bir kültür ögesi, müzik eğitimi ise; bilinçli, amaçlı ve istedik bir müziksel kültürleme- kültürlenme ve kültürleşme sürecidir (Uçan, 2005: 334).

Arkeoloji müzeleri ve arkeoloji müzelerinde bulunan arkeolojik müzik nesnelere, müziğin bu uzun soluklu serüveni ile ilgili önemli bilgiler veren kaynaklar olarak yerini almaktadır. Geçmişle günümüz arasında karşılaştırma olanağı sunan arkeoloji müzeleri, değişimin kaçınılmaz bir toplumsal olgu olduğu gerçeğini ortaya koyması açısından önem taşımaktadır.

Türkiye’de 20. Yüzyılın ortalarında başlayıp günümüze kadar gelen arkeolojik kazı çalışmaları, Anadolu müzik tarihinin yeniden yapılandırılmasını olanaklı kılacak malzemelerin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Zbikowski, 1999: 45). Müzik çalgılarını üst düzeyde kültürel varlık olarak tanımlayan Anvar Rashid, müziksel araştırmaların önemine değinerek müziğin, kültürel değerlerin ortaya çıkmasını sağlayan bir taşıyıcı, teknik ve estetik kültürün bir kanıtı olduğunu söylemektedir (Rashid, 2004: 129).

Müzik kültürü, insanlığın var oluşundan başlayarak gelişimini sürdürmektedir. Bu kültürel evrimi bize somut biçimde en iyi gösteren kurumlardan biri de müzelerdir. Kültür, aynı zamanda sanatı oluşturan dinamiklerin başında yer aldığı için ayrı bir önem kazanmaktadır. “İnsanlık tarihinin son aşamaları, kültürel tarihin ilk aşamaları ile aynı büyük jeolojik dönemde, Buzul Çağında gerçekleşmiştir.

Buzul çağı boyunca kültürün ağır, kararlı, neredeyse buzul hızıyla gerçekleştiği büyüme, evrimleşmede görülen düşük hızlı ivme daha sonra gelen Neolitik çağla birlikte büyük bir hızla dönüşmüştür. Kültür, birbiri ardına gelen çok küçük adımlar yoluyla, birikim haline gelip geliştikçe, nüfus içinde bundan yararlanmaya en yatkın bireylere, etkili avcıya, yılmayan toplayıcıya, yetenekli alet yapımıcısına, Homo Sapiens halini alana kadar büyük bir avantaj sağlamıştır. Bu kültürel kalıp, beden ve beyin arasında pozitif bir geri bildirim dizgesi yaratmış ve bu dizgede bu unsurlardan her biri bir diğere ilerlemesini

ⁱ Ferda Öztürk, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Öğrencisi, ferdaozt@yahoo.com

ⁱⁱ Prof.Dr.Ayşe ÇAKIR İLHAN, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ayse.C.Ilhan@ankara.edu.tr

şekillendirmiştir. Bu dizgede gitgide artan alet kullanımı, elin değişen anatomisi ve korteks üzerinde başparmağın görevinin artması arasındaki etkileşim, gelişimin en önemli göstergeleri arasındadır. Mal üretimi, toplumsal yaşantının düzenlenmesi ya da duyguların ifadesi için kendisini simgesel açıdan dolaylı programların yönetişimine bırakan insan, farkında olmadan da olsa, kendi biyolojik kaderinin doruk aşamalarını belirleyerek bire bir anlamda ve kasıtsızca kendi kendisini yaratmaktadır” (Geertz, 2010: 66-67).

İnsan yaşamında köklü bir değişikliğe neden olan; avcılık ve toplayıcılıktan tarım ve hayvancılığa dayalı daha yerleşik bir düzene geçilmesiyle, insanların yaşam biçimleri, sanatsal bir anlatımı da içine almıştır. Çömlekçilik-öncesi neolitik dönemde (10. ve 7. binyıllar), Çayönü, Nevalı Çori, Göbekli Tepe, Cafer Höyük, Gritille ve Aşıklı Höyük gibi yerlerde, ayinler için tapınak binaları olan duvarcı işçiliği ile inşa edilmiş kompleks yerleşim merkezlerinin kurulmasıyla, kült törenler, dans müziği, cenaze törenleri ve eski tapınma biçimleri ile ilgili kanıtlar giderek artmıştır (Uyanık,1974: 86).

Müzeler insanlık tarihinin geçmişini ve bugününü gösteren, geleceğe ait ipuçları veren en önemli kurumlardır. Bir ülkenin, yörenin insan topluluklarının ya da bir kurumun gelişimini, yazılı ve görsel belgelerle sistemli bir incelemenin ürünü olarak bizlere sunarlar. Geçmiş ve günümüz arasında karşılaştırma olanağı sunan müzeler, aynı zamanda değişimin kaçınılmaz bir olgu olduğunu göstermesi açısından da önemlidir (Abacı, 2001:3).

Müzecilik tarihi incelendiğinde, müzelerin bir yandan koruma, araştırma ve bilgi üretme işlevini sürdürürken bir yandan da yaygın eğitim kurumu olarak işlev gördükleri bilinmektedir. Geçmişte ziyaretçiler, müze gezerken salt bilgi almakla yetinirken, günümüzde müzeler bu rolü kendi akışına bırakmamakta, eğitim işlevini örgün ve programlı bir şekilde yerine getirmeyi amaçlamaktadırlar (İlhan, 2008: 21).

Müze eğitimi genel olarak dört temel gereksinmeden ortaya çıkmıştır. Bunlar:

- Kendi kültürünü ve farklı kültürleri çok yönlü ve hoşgörülü bir yaklaşımla tanıma,
- Benzerlik ve farklılıkları anlama ve kültürlerarası anlayış ve empati geliştirme,
- Eğitimin kalitesini artırma,
- Çevreyi ve kültürel varlıkları koruma bilincini etkili bir biçimde geliştirme, Müzelerin, arkeoloji, sanat tarihi ve diğer alanlarda yetmişmiş elemanlarını kaliteli hizmet verecek biçimde işlevsel olarak kullanma ve yerleştirmedir (Greenhill, 1999:101).

Bireyleri ve toplumu bilinçlendirme, yönlendirme, değiştirme ve geliştirme sürecinde en etkili öğelerin başında “eğitim” olgusu gelmektedir. Müzik eğitimi ise temelde, bir müziksel davranış kazandırma ve müziksel davranış değişikliği oluşturma sürecidir. Müzik eğitimi yoluyla, birey ve çevresi arasındaki iletişim ve etkileşim daha sağlıklı, düzenli, etkili ve verimli olması beklenmektedir (Uçan, 1994: 14).

Geride bıraktığımız yüzyılda hızlı demokratikleşmeye paralel olarak eğitim anlayışı da değişmiş, geleneksel eğitim kalıpları da yıkılmıştır. Öğretim biçiminin temelde otoriter olduğu, ezbere önem veren, öğrenciyi edilgen alıcı olarak gören geleneksel eğitim yerine, daha çağdaş yaklaşımlar benimsenmelidir. İnsan psikolojisi ve davranışlarının araştırılması, değişik öğrenme yöntemlerinin uygulanması ve eğitim için elverişli ortamların çeşitlenmesi, çağdaş eğitimin gerekliliği olarak kabul edilmiştir. Eğitimin aktif hale gelmesi ve görsel eğitim araçlarının eğitim yöntemi olarak benimsenmesiyle birlikte günümüzde, müzelerin ideal bir eğitim kurumu olarak eğitimcilerce keşfedilmesi, müzelerin de aktif öğrenmeye verdikleri katkının farkına varmaları, eğitim- müze işbirliğini doğurmuştur. Bundan sonra müzeler örgün eğitimin yanında, hazırladıkları eğitim programları ile etkin öğrenme olanakları sunan yaygın eğitim kurumları olarak çalışmaya başlamışlardır. Çağdaş eğitim anlayışına göre müze; kişileri düşünmeye zorlar. Gözlem yaparak ilişkiler kurdurur. Kişiyi bilgisini geliştirme yolları öğretir. Geçmişle bugünü karşılaştırır. Değişimin kaçınılmaz olduğunu ve geleceğin de bugünden farklı olacağını gösterir ve doğru tarih bilinci verir (Abacı, 2001: 4).

Anadolu topraklarında uygarlıklar yaratan eski toplumların inanç ve eğlence dünyasında müzik, şarkı ve dansın önemli bir yeri bulunmaktadır. Arkeolojik araştırmalar, Anadolu insanının yaklaşık M.Ö.9.

bin'den itibaren müzik ve dansla iç içe yaşadığını ortaya koymaktadır. Arkeoloji müzelerinde yer alan Anadolu'nun 10 bin yıla yakın yaşamını bizlere sunacak olan nesnelere ise müzelerde bulunan arkeolojik müzik nesnelere dir.

Bu araştırmanın amacı Türkiye'deki arkeoloji müzelerinde müzik kültürüne ilişkin nesnelere saptamak ve bu nesnelere nin müze ve müzik eğitimi açısından önemini ve gerekliliğine dikkat çekmektir

YÖNTEM

Araştırma tarama modelinde döküman incelemeye dayalı etnografik bir araştırmadır. Etnografik araştırmalarda amaç, dönemin dökümanlarını incelemek ve o döneme ait geçmişte ne oldu? sorusuna yanıt aranmaktadır (Büyüköztürk ve diğerleri, 2008:18).

Araştırmanın evrenini Türkiye'deki Arkeoloji müzelerinde bulunan arkeolojik müzik nesnelere, örneklemini ise ; Türkiye' deki arkeoloji müzelerinden, Anadolu Medeniyetleri Müzesi, İstanbul Arkeoloji Müzeleri ve İzmir Arkeoloji Müzesi, Antalya Müzesi, Çanakkale Müzesi ve Çorum Müzesi olmak üzere toplam altı müzenin müzikle ilgili nesnelere oluşturmaktadır. Verilerin toplanması amacıyla literatür ve envanter taraması yapılmıştır. Araştırmada, arkeoloji müzelerinde bulunan arkeolojik müzik nesnelere ne ulaşılmış, her müzeye ilişkin çağlar ve bu çağlara ait müzik nesnelere tablolaştırılmıştır.

Müze de bulunan müzik nesnelere, Curt Sachs ve Erich von Hornbostel tarafından geliştirilmiş olan "Uluslararası Çalgı Sınıflandırma Sistemi"ne göre tanımlanmıştır (Hornbostel, Sachs, 1914: 553. 590).

BULGULAR

Araştırma yapılan müzelerde (Anadolu Medeniyetleri Müzesi, İstanbul Arkeoloji Müzeleri, İzmir Arkeoloji Müzesi, Antalya Müzesi, Çanakkale Müzesi ve Çorum Müzesi), 81 adet arkeolojik müzik nesnesi saptanmıştır. Bu müzik nesnelere; "Kendi Tınlar Çalgılardan", çingirak, çalpara, sistrum; "Derili Vurmalı Çalgılardan"; darbuka, davul, def; "Telli Çalgılardan", lir, arp, bağlama- tambur tipli çalgılar; "Nefesli- Hava Akımlı Çalgılardan", çifte kaval, kaval, Pan flüt ve borudan oluşan müzik nesnelere dir.

Tablo-1'de görüldüğü gibi, örneklem grubunda yer alan arkeoloji müzelerinde, Neolitik-Kalkolitik, Tunç, Koloni, Hitit, Demir ve Roma Çağlarına ait toplam 81 adet esere ulaşılmıştır. Bu eserlerin Ankara Anadolu Medeniyetleri, İzmir Arkeoloji, Antalya Arkeoloji, Çorum, İstanbul Arkeoloji ve Çanakkale Müzelerindeki sayı olarak dağılımı: Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde, Neolitik-Kalkolitik, Tunç,Koloni, Hitit, Demir ve Roma Çağlarına ait toplam 17 adet eser; İzmir Arkeoloji Müzesi'nde; Koloni, Demir ve Roma Çağlarına ait toplam 29 adet eser; Antalya Arkeoloji Müzesi'nde, Neolitik- Kalkolitik ve Roma çağlarına ait toplam 9 adet eser; Çorum Müzesi'nde Hitit Çağlarına ait toplam 4 adet eser; İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde, Neolitik- Kalkolitik, Tunç, Hitit ve Roma Çağlarına ait toplam 16 adet eser; Çanakkale Arkeoloji Müzesi'nde, Demir ve Roma çağlarına ait toplam 6 adet esere ulaşılmıştır. Yukarıda tabloda da görüldüğü üzere toplam 81 adet eserlerin dönemsel dağılımında her müzenin koleksiyonuna göre farklılıklar bulunmaktadır.

İnsan yaşamında müziğin önemi tarih öncesi çağlardan başlayarak devam etmektedir. Neolitik Çağdan başlayarak varlığından daha çok haberdar olduğumuz arkeolojik müzik nesnelere, yapılarındaki malzemenin dayanıksızlığı nedeni ile az sayıda bulgu ile günümüze kadar ulaşabilmiştir. Bulunan bulguların sayısının az olması müziğin insan yaşamında çok önemli bir yer edindiği gerçeğini değiştirmez.

Çalışma kapsamındaki altı müze de görülen kronolojik sıralama ile incelenen müzik nesnelere ile bazı çağlarda hiç karşılaşılmazken, bazı çağlarda çok az, bazı çağlarda ise daha fazla karşılaşılabilmektedir.

Tablo 1..Ankara Anadolu Medeniyetleri, İzmir Arkeoloji, Antalya Arkeoloji, Çorum, İstanbul Arkeoloji ve Çanakkale Müzelerindeki sayı olarak dağılımı

Müzeler	Neolitik Kalkolitik Çağ (M.Ö.10.000-3.000)		Tunç Çağı (M.Ö.3200-1550)		Koloni Çağı (M.Ö.1950-1750)		Hitit Çağı (M.Ö.1750-1190)		Demir Çağı (Frigler) (M.Ö. 1.190-30)		Roma Çağı (M.Ö.30-M.S.395)	
		Sayı		Sayı		Sayı		Sayı		Sayı		Sayı
Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi	Duvar Resmi	1	Çingirak	2	-	-	Vazolar-Vazo Parçaları	2	Kibele Heykeli	1	Apollon Heykeli	1
			Sistrum	1			Darbuka	1				
			Çalpara	2			Duvar Kabartması	3				
			Güneş Kursu	3								
İzmir Arkeoloji Müzesi	-	-	-	-	Bayraklı Darbukası	1	-	-	Taş Kabartmalar	4	Heykelcikler	9
									Vazolar	1	Apollon Heykelcikleri	11
									Kandiller	2		
									Takı ve Süs Eşyaları	1		
Antalya Arkeoloji Müzesi	Çingirak	1	-	-	-	-	-	-	-	-	Vazo	3
											Kabartma	1
											Heykel	3
											Sikke ve Madalyon	1
Çorum Müzesi	-	-	-	-	-	-	Çingirak	1	-	-	-	-
							Düdük	1				
							Vazo	2				
İstanbul Arkeoloji Müzeleri	Kaval Parçası	1	Çalpara	3	-	-	Duvar Kabartması	1	-	-	Stel	2
											Lahit-Taş Kabartma	2
											Heykel ve Figürinler	7
Çanakkale Arkeoloji Müzesi	-	-	-	-	-	-	-	-	Heykel	5	Lahit	1
TOPLAM		3		11		1		11		14		41

TARTIŞMA ve SONUÇ

Türkiye’deki arkeoloji müzelerinden; Anadolu Medeniyetleri Müzesi, İstanbul ve İzmir Arkeoloji Müzeleri, Antalya, Çanakkale ve Çorum Müzelerinde müzik nesnelere çağlara göre ele alınarak incelenmiş ve bu müzelerde Neolitik- Kalkolitik, Tunç, Hitit, Demir ve Roma Çağlarına ait müzik nesnesinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırma kapsamındaki müzelerde (Anadolu Medeniyetleri Müzesi, İstanbul Arkeoloji Müzeleri, İzmir Arkeoloji Müzesi, Antalya Müzesi, Çanakkale Müzesi ve Çorum Müzesi), 84 adet arkeolojik müzik nesnesi saptanmıştır. Bu müzik nesnelere; “Kendi Tınlar Çalgılardan”, çingirak, çalpara, sistrum; “Derili Vurmalı Çalgılardan”; darbuka, davul, def; “Telli Çalgılardan”, lir, arp, bağlama- tambur tipli çalgılar; “Nefesli- Hava Akımlı Çalgılardan”, çifte kaval, kaval, Pan flüt ve borudan oluşan müzik nesnelere dir.

İlköğretim Müzik Eğitimi Dersi Öğretim Programı, “Dinleme-çalma-söyleme”, “Müziksel algı ve bilgilenme”, “Müziksel yaratıcılık”, “Müzik kültürü” öğrenme alanından oluşmaktadır. Arkeoloji müzelerinde bulunan müzikle ilgili nesnelere bu dört öğrenme alanının, kazanımları ile ilgili müzelerdeki müzik nesnelere ile çalışma yapma olanağı sağlamaktadır.

Sonuç olarak, Arkeoloji Müzeleri’nde bulunan müzik nesnelere, ilköğretim müzik eğitimi dersini müzede işlemeye uygun olduğu ve bu müzelerde müzikle ilgili yeterli sayıda nesnenin bulunduğu saptanmıştır.

Araştırmanın bulguları doğrultusunda şu öneriler sunulabilir:

- Arkeoloji müzelerinde bulunan arkeolojik müzik nesnelereinden, kültür, sanat ve müzik üzerine çalışan uzman ve eğitimciler yararlanabilir.
- Arkeoloji müzelerinde bulunan arkeolojik müzik nesnelereinin içinde çalınabilir durumda müzik nesnelere de bulunmaktadır. Bu müzik nesnelereinin ses kayıtları alınıp, aslına uygun çalgı örnekleri yapılabilir ve bu örnekler müzik eğitiminde kullanılabilir
- Arkeoloji müzelerinde bulunan arkeolojik müzik nesnelereinden, müzede eğitim bağlamında yararlanılacağı gibi, İlköğretim 1-8. sınıf müzik eğitiminde araç olarak yararlanılabilir.

KAYNAKÇA

- Abacı, O. (2001). *Müze ve Eğitim*. Eğitim Ortamı Olarak Müzeler. Yay. Haz: Kadriye Tezcan. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Basın Yayın Merkezi.
- Artar, M. (2009). *Türkiye’de Çocuk Yetiştirme. VI.Ulusal Çocuk kültürü Kongresi Bildirileri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, K.E., Akgün, E.Ö., Karadeniz, Ş., Demirel F. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. 3. Baskı. Ankara: Pegem Yayınları. s. 21-22.
- Geertz, C. (2010). *Kültürlerin Yorumlanması*. Dost Kitabevi Yayınları.
- Greenhill, H. E. (1999). *Müze ve Galeri Eğitimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları. No. 4 (Yayına hazırlayan, Onur, B).
- Hornbostel, M, Sachs, C. (1914), “*Zeitschrift für Ethnologie*”. Cilt 46.
- İlhan, Ç.A. Artar, M. Okvuran, A. Karadeniz, C. (2011). *Müze Eğitimi Etkinlik Kitabı*, Ankara: Yorum Matbaacılık
- İlhan, Ç, A. (2008). *Geçmişten Geleceğe Türkiye’de Müzecilik-2* (Eğitim İşletmecilik ve Turizm Sempozyumu. VEKAM, Ankara.
- Rashid, A.S.(2004). *Uluslararası Tarihte Anadolu Müziği ve Çalgıları Sempozyumu. Mezopotamya ve Anadolu’da Müzik*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları
- Uçan, A. (1994), *Müzik Eğitimi Temel Kavramlar -İlkeler- Yaklaşımlar*. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.
- Uçan, A. (2005). *İnsan ve Müzik*, İnsan ve Sanat Eğitimi. Ankara: Önder Matbaası Yayınları.
- Uyanık, M. (1974). *Petroglyphs Of South- Eastern Anatolia*. Austria: Akademische Druck-u. Verlagsanstalt.
- Zbikowski, L. (1999). “*Trockne Blumen’ Bahar Dalları*” : *Erken Ondokuzuncu Yüzyılda Müzik ve Yazı*, Man.